Aneta Kočová

Historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů

KAROLINUM

Historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů

Aneta Kočová

Recenzovali: JUDr. Lukáš Blažek, Ph.D.
prof. JUDr. Tomáš Gábriš, Ph.D., LLM

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz
Praha 2026
Redakce Adéla Petruželková
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2026
© Aneta Kočová, 2026

ISBN 978-80-246-6330-2
ISBN 978-80-246-6331-9 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování 7

Úvod 8

1. Historie a vymezení práva na válku 12
1.1 Vymezení koncepce spravedlivé války 12
1.2 Augustin z Hippa 15
1.3 Concordia Discordantium Canonum (Graciánův dekret) 18
1.4 Svatá válka 20
1.5 Nástup reformace 23
1.6 Francisco de Vittoria a Francisco Suárez 24
1.7 Vymezení práva na válku 26

2. Tomáš Akvinský 29
2.1 Válka a vzbouření v Sumě teologické 29
2.2 Role ctností a zákonů 33
2.3 Interpretace práva na válku z hlediska ctností 36
2.4 Interpretace práva na válku z hlediska politické autority 41
2.5 Dílčí závěr 44

3. Hugo Grotius 45
3.1 Válka, právo a spravedlnost 45
3.2 Pravidla války 51
3.3 Suverenita 56
3.4 Dílčí závěr 59

4. Kroniky z období 6. až 15. století 62
4.1 Války mezi státy v 6. až 15. stol. 63
4.2 Spory se šlechtou a mezi příslušníky královské rodiny v 6. až 15. století 70

4.3 Exkurs: Stoletá válka 75
4.4 Dílčí závěr 78

5. Smlouvy a jiné listiny z období mezi 13. a 15. stoletím 81
5.1 Vymezení práva a právních pramenů 81
5.2 Válečné aliance a spojenecké smlouvy ve 13. až 15. století 85
5.3 Mírové a rozhodčí smlouvy ve 13. až 15. století 89
5.4 Typická ujednání smluv ve 13. až 15. století 93
5.5 Dílčí závěr 95

6. Válečné manifesty z období 15. až 17. století 97
6.1 Manifest jakožto právní dokument 97
6.2 Druhá šmalkaldská válka 99
6.3 Třicetiletá válka 102
6.4 Války Svaté říše římské 106
6.5 Exkurs: Husitské války 109
6.6 Dílčí závěr 111

Závěr 113

Obrazová příloha 120
Seznam pramenů a literatury 125
Seznam použitých právních listin 128
Rejstřík 131

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu docentovi Jiřímu Šoušovi, za jeho podporu, trpělivost a cenné rady, které mi poskytoval po celou dobu psaní této knihy. Zejména jeho odborné vedení, mimořádný přehled a ochota sdílet své znalosti mě hodně posunuly během mého studia. Díky němu jsem získala představu, jak má vypadat kvalitní akademický text.

Děkuji mu dále za lidský přístup, podporu v náročných chvílích a víru v to, že tato práce má smysl. Bez jeho vedení, hodin diskuzí a revizí a cenné zpětné vazby by kniha v této podobě nikdy nevznikla. Publikace je tak výsledkem nejen mé práce, ale také odrazem jeho nadšení pro právní dějiny a schopnosti předat tento zápal dalším lidem.

Úvod

Tématem této knihy je historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů, tedy právněhistorické kořeny práva na válku, jakožto jednoho z významných elementů mezinárodního práva veřejného. Jedná se o publikaci mé diplomové práce obhájené na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. V knize se věnuji koncepci spravedlivé války, která spojuje unikátním způsobem mé dva zájmy – právo a filozofii.

Většina autorů, kteří se zabývají soudobým mezinárodním právem veřejným, uznává jako jeho filozofické základy dílo H. Grotia. Tito autoři vycházejí obvykle až z právních pramenů 19. a 20. století. Počátky moderního mezinárodního práva veřejného však před sebou měly dlouhý právní i filozofický vývoj, který připravil půdu pro jeho vznik. Umístění počátků dnešního práva právě do tohoto období lze odůvodnit univerzalitou Grotiova přirozenoprávního přístupu a (komparativně) širší akceptací moderních právních aktů mezinárodním společenstvím.

Ve starších, středověkých a raně novověkých dokumentech není snadné nalézt válečné právo v dnešním slova smyslu. Rozhodně je však možné najít určitá pravidla a vzorce chování, které tvořily dobový diskurz o válce. Jednu z významných obtíží výzkumu středověkého práva na válku představuje skutečnost, že univerzálním právním pramenem bylo v té době pouze obyčejové právo, které ze své povahy nelze jednoduše zkoumat a také neobsahuje žádnou jednotnou, zachovanou a dostupnou doktrínu. Z tohoto důvodu vycházím zejména z jiných pramenů, které zachycují válečné právo kazuisticky, a dále z filozofických či teologických koncepcí. Filozofie a rovněž teologie (v té době podle evropského pojetí nejvyšší úroveň vědy), zejména scholastická, byla v té době rámcem pro

právní diskuzi a byla schopna zachytit lépe klíčové otázky (právní) teorie než jakékoliv dobové pokusy abstrahovat obyčejové právo.

Cílem tohoto textu je formulovat pojetí dobového práva na válku (relevantního také pro české země) z vybraných filozofických, historických a právních zdrojů a identifikovat jeho základní charakterizační prvky, jež toto právo na válku ve středoevropském středověku a raném novověku charakterizovaly. Při splnění tohoto cíle bude následně možné zodpovědět výzkumnou otázku: jak vypadaly středověké a raně novověké právněfilozofické koncepce práva na válku a nakolik byly tyto koncepce případně reflektovány v právní praxi na území českých zemí. K tomu lze doplnit, že kombinace právních, historických a filozofických zdrojů umožnila v knize zohlednit poznatky z práva, filozofie, politické teorie, historie, teologie i morálky a zvýšila tím šanci zachytit tento komplexní problém, který může představovat v mnoha ohledech podobné výzvy jako dnešní diskurz o právu na válku.

Kniha je rozdělená na část filozofickou (kapitoly 2 a 3) a na část právní (kapitoly 4, 5 a 6). Účelem filozofické části je představit klíčové středověké a raně novověké právněfilozofické koncepce, které se týkaly práva na válku. Jako představitele dvou odlišných filozofických koncepcí jsem vybrala Tomáše Akvinského jako zásadního představitele teorií práva na válku v období středověku a Huga Grotia jakožto zástupce myslitelů zabývajících se právem na válku v období raného novověku. Ti nebyli ani prvními, ani nejoriginálnějšími mysliteli v rámci svých myšlenkových směrů.[1] Výběr T. Akvinského a H. Grotia je však pro účely této knihy významný tím, že jejich dílo o právu na válku mělo velký vliv na vývoj myšlenek a koncepcí práva na válku, včetně kořenů dnešních přístupů v mezinárodním právu veřejném (jako tomu bylo v případě H. Grotia), anebo se v něm dovršil a zakončil mnohaletý vývoj některého myšlenkového směru (jako tomu bylo v případě Akvinského). Filozofie spravedlivé války má dlouhou historii a psalo o ní mnoho autorů, jejichž přístup byl velice diferencovaný, ale pro účely tohoto zkoumání byli vybráni právě tito dva, aby zastupovali myšlenkovou tradici, v jejíž rámci působili a publikovali svá díla. Obě osobnosti byly vybrány i s ohledem na to, do jaké míry ovlivnily vývoj koncepce spravedlivé války a zda může být jejich dílo relevantní i v dnešní době.

1 Akvinského dílu předcházelo např. dílo Augustina z Hippa či Graciána, Grotiově tvorbě zase dílo Vittorii či Suáreze.

Část knihy, která se zabývá posouzením právní praxe středověku a raného novověku v českých zemích, vychází ze zdrojů, jako jsou středověké kroniky, mezinárodní smlouvy a válečné manifesty. Snažím se v této knize pracovat jak s původními prameny práva, tak s prameny poznání práva, které umožňují komplexnější pohled na zkoumanou problematiku. Právní prameny byly vybrány tak, aby co možná v největší míře zachycovaly právo na válku v českých zemích a jejich nejbližším sousedství. Hlavním zdrojem pro kapitolu o právních listinách jsou zejména latinské a německojazyčné dokumenty ze sbírky *Archivum Coronae Regni Bohemiae*, *Codex Iuris Bohemici* a *Codex Diplomaticus*. Hlavním zdrojem kapitoly o manifestech jsou převážně ve staré němčině psané manifesty (přístupné jsou např. v databázi univerzity Yale)[2] a navazující článek od autorů O. Hathawayové, W. Holstea, S. Shapira, J. van de Velde a L. Wang Lachowiczové obsahující jejich kvantitativní analýzu.[3] Pro následující zkoumání jsem vybrala zejména dokumenty, které se vztahují k dění v českých zemích, případně které jej významně ovlivnily. Vzhledem k tomu, že se takových dokumentů nedochovalo mnoho, týkají se zbylé manifesty válek Svaté říše římské, jejíž právní praxe se české dobové praxi vzhledem ke geografické blízkosti i příslušnosti českých zemí ke Svaté říši římské od přelomu 11. a 12. století do roku 1806 blížila asi nejvíce.

Časově byl rozsah mého výzkumu omezen na období středověku a raného novověku 6. až 17. století, protože už během vrcholného středověku došlo, zejména za reformace, k událostem, které výrazně ovlivnily vývoj myšlenkové koncepce spravedlivé války, která se pak v důsledku toho na pomezí pozdního středověku a raného novověku rozdělila na dva různé směry. Proto by nebylo snadné ani účelné snažit se podřadit filozofy i právní prameny pod jedinou koncepci. Z tohoto důvodu reflektuji v tomto textu také filozofický a právní vývoj raného novověku, ve kterém se dovršily některé změny, které měly kořeny už v období středověku.

Celé dějiny středověku a raného novověku včetně dějin spravedlivé války mají příliš velkou šíři a hloubku, takže všechny jejich nuance ani rozdíly, ba ani všechny myšlenkové směry není možné popsat v jedné knize. Každé téma by mohlo vydat na samostatnou knihu. Koneckonců analyzovaný rozsah pramenů má rozpětí větší než tisíc let. Knihu lze

2 War Manifestos Database (online), https://documents.law.yale.edu/manifestos.

3 Oona A. Hathaway et al.: War Manifestos, *University of Chicago Law Review* 85, č. 5 (2018).

tedy považovat za možný základ dalšího analytického výzkumu historických kořenů práva na spravedlivou válku. Zvolená koncepce umožňuje zachytit významné právní i filozofické koncepce napříč časovým i myšlenkovým spektrem, a jejich kontrast dává vyniknout vzájemným rozporům či konfliktům. Právě konflikty a rozpory pomáhají ozřejmit problém a dobu lépe než jakákoliv snaha shrnout a vysvětlit všechny úkazy jednou ucelenou teorií.

Z uvedených koncepčních důvodů i vzhledem k otázce dobových zdrojů převažuje v této knize kvalitativní analýza nad analýzou kvantitativní. U filozofických pramenů pracuji vedle deskripce hlavně s analýzou původních textů, přičemž výklad významu provádím v rámci kriticky a historicky analytické intepretace. Při zpracování jsem rovněž využila metody abstrakce a dedukce a zapojuji také sekundární zdroje. U právních a historických pramenů převažují metody deskripce, abstrakce a kritické, historické, logické a diskurzivní analýzy a komparace. V této části jsem se snažila identifikovat nejdůležitější motivy a opakující se prvky a zároveň postihnout možnosti zhodnocení či regulace práva na válku, které jednotlivé právní prameny poskytovaly.

Na závěr ještě doplňuji, že překlad všech přímých citací v tomto textu je mým dílem, pokud není uvedeno jinak.

1. Historie a vymezení práva na válku

1.1 Vymezení koncepce spravedlivé války

Právo na válku se vyvíjelo nezávisle na sobě v různých kulturních prostředích a tato kniha se zabývá zkoumáním práva na válku právě v té podobě, v jaké se vyvíjelo v evropském kulturním kontextu a jaké bylo relevantní pro české právní dějiny ve středověku a raném novověku.[4] Z koncepce „spravedlivé války" (*bellum iustum*) pak vychází současné mezinárodní právo[5] a navazuje na ni do jisté míry také americká koncepce spravedlivé války.[6] Evropská středověká tradice ospravedlnění a úpravy vedení války má své kořeny v křesťanském myšlenkovém milieu, ale převzala také některé prvky z pozůstatků římské civilizace, stejně tak jako od řeckých filozofů a z rytířské kultury.[7] Současná česká literatura, která se zabývá mezinárodním právem veřejným, sleduje vývoj současné právní úpravy taktéž od Římské říše, přes středověké křesťanské autory až po zakladatele mezinárodního práva v raném novověku, jakým byl např. H. Grotius. V tomto kontextu však zmiňuje výhradně zahraniční autory.[8]

4 Jiný pohled představují např. islámské a židovské středověké koncepce spravedlivé války. Srov. John Kelsay: War (Just War, Holy War), in: *Encyclopedia of Medieval Philosophy. Philosophy Between 500 and 1500*, ed. Henrik Lagerlund, New York: Springer 2011, s. 1385–1386.

5 James Turner Johnson: *Ideology, Reason, and the Limitation of War. Religious and Secular Concepts, 1200–1740*, Princeton: Princeton University Press 1975, s. 3–4.

6 Např. v roce 2003 se na základě kritérií spravedlivé války vyjadřovali k zahájení vojenských operací v Iráku bývalý americký prezident J. Carter a profesorka univerzity v Chicagu J. B. Elshtainová. Viz David D. Corey – J. Daryl Charles: *The Just War Tradition. An Introduction*, Wilmington (Del.): ISI Books 2012, s. 1–3.

7 J. Kelsay: War, s. 1384.

8 Srov. Jan Ondřej et al.: *Mezinárodní humanitární právo*, Praha: C. H. Beck 2010, s. 84–94; Pavel Šturma – Čestmír Čepelka: *Mezinárodní právo veřejné*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck 2008, s. 1–3;

Jakožto významnou dějinnou událost, která utvářela mezinárodní právo veřejné, by bylo možné u tohoto tématu zmínit také Vestfálský mír, konkrétně mírové smlouvy uzavřené v Münsteru a Osnabrücku roku 1648.[9] Výsledkem mírových jednání, která uzavření těchto smluv předcházela, byl posun v utváření konceptu suverenity jednotlivých států.[10]

Od koncepce spravedlivé války je však třeba odlišit další myšlenkové směry, které se zabývaly právem na válku a které se vyvíjely současně s koncepcí spravedlivé války ve stejném kulturním a politickém kontextu. Mezi takové směry náleží např. realismus a pacifismus.

Realismus lze podle současných představitelů koncepce spravedlivé války definovat jako myšlenkový směr, podle kterého nelze dělat ve válce žádná morální rozhodnutí, a proto je v ní vše dovolené. S tímto směrem bývá často spojováno také tvrzení, že morální výroky o válce nemají žádnou vypovídající hodnotu, protože političtí aktéři, kteří je pronáší, sledují svoje osobní zájmy, které veřejně nepřiznají.[11] Nejvýznamnějším rozdílem mezi koncepcí spravedlivé války a realismem je odpověď na otázky, zda je možné válce nastavovat pravidla a limity a zda je možné, aby se řídila něčím jiným než vlastním „střízlivým" zájmem jednotlivých aktérů. Na rozdíl od koncepce spravedlivé války realismus na obě dvě otázky odpovídá záporně.[12]

Současní autoři, kteří se zabývali tradicí spravedlivé války, k realismu zaujali kritický postoj. D. D. Corey a J. D. Charles poukázali na to, že tradice spravedlivé války je tu již mnoho staletí a nabízí bohatý slovník a koncepty, které vznikaly po letech diskuzí a morálních reflexí, které realismu chybí.[13] M. Walzer dále poznamenal, že v historii je spíše obvyklé, že se političtí vůdci snažili svoje kroky ve válce ospravedlňovat. Morální diskurz kolem války podle něj existuje a vždycky existoval, což je samo o sobě důkazem, že na něm záleží. Na konci kapitoly ještě dodal: „Harry Truman's flat statement that he never lost a night's sleep over his

---

Antonín Hobza: *Válečné právo pozemní*, Praha: vlastním nákladem 1923, s. 12–15; Jiří Malenovský: *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*, 3., opr. a dopl. vyd., Brno: Masarykova univerzita Brno 1993, s. 48–50, Miroslav Potočný: *Mezinárodní právo veřejné*, 2., přepr. a dopl. vyd., Praha: Panorama 1978, s. 382, 389–390.

9 Amos S. Hershey: History of International Law Since the Peace of Westphalia, *American Journal of International Law* 6, č. 1 (1912), s. 30.

10 Derek Croxton: The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty, *International History Review* 21, č. 3 (1999), s. 588–589.

11 Michael Walzer: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*, 4. vyd., New York: Basic Books 1977, s. 3, 10.

12 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 4–5.

13 Tamtéž.

decision to drop the atomic bomb on Hiroshima is not the sort of thing political leaders often say."[14]

Kromě realismu existuje dále v rámci diskurzu o právu na válku také pacifismus. Pacifismus lze definovat jako směr, podle něhož je válka ze své podstaty špatná, a nemělo by se regulovat něco, co je samo o sobě zakázané. Válka nepředstavuje pro pacifisty řešení. Pacifismus vychází v evropské kultuře zejména z Nového zákona, a hrál proto klíčovou roli v prvních staletích existence křesťanství.[15] Český právník A. Hobza k pacifismu poznamenává: „Hnutí toto, které vychází z idealistických předpokladů a přehlíží různé reálné síly ve vývoji lidstva, nemá naděje na plný úspěch v době dohledné."[16] Podle historika J. T. Johnsona zase představitelé pacifismu nadřazují otázku pravidel ve válce (*ius in bello*) diskuzi o tom, zda je válka vůbec povolená a vhodná (*ius ad bellum*), a to bez dostatečného odůvodnění.[17, 18]

Alternativou k oběma variantám (realismu a pacifismu) zůstává koncepce spravedlivé války. Podle této koncepce by se válka z principu neměla odmítat, ale zároveň by mělo být možné ji podrobit morálnímu a právnímu diskurzu. Válka je podle představitelů koncepce spravedlivé války regulovatelná a omezitelná, ale zároveň v některých případech nezbytná a spravedlivá.[19] Významným dělením v rámci této koncepce je již výše zmíněné akademické rozdělení jednotlivých stádií války na *ius ad bellum*, tedy práva na válku, dále *ius in bello,* neboli práva aplikovaného ve válce, a je možné mluvit také o *ius post bellum,* a sice právu vítěze po válce.[20] Tato kniha se věnuje výhradně právu na válku (*ius ad bellum*), ačkoliv v některých případech je nezbytné posuzovat také zbylé kategorie, protože mohou být propojené s konkrétní otázkou *ius ad bellum*.

14 M. Walzer: *Just and Unjust Wars*, s. 19.
15 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 4.
16 A. Hobza: *Válečné právo pozemní*, s. 12.
17 James Turner Johnson: The Broken Tradition, *The National Interest*, č. 45 (1996), s. 8.
18 Za jeden z projevů pacifismu v moderních dějinách bývá označována v západní literatuře i politika appeasementu mezi světovými válkami. Na druhou stranu starší literatura střední a východní Evropy u politiky appeasementu naopak upozorňuje na prvky utilitarismu, a tedy i účelového politického realismu, kdy stoupenci appeasementu v rámci svého antikomunismu nepřímo podporovali Hitlerovu politiku *Drang nach Osten*.
19 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 5–6.
20 Tamtéž, s. 17.

1.2 Augustin z Hippa

Křesťanští myslitelé se vyjadřovali k tématu války již před Augustinem z Hippa (podle křesťanského dogmatu byl svatořečen, a je proto známý též jako sv. Augustin neboli Aurelius Augustinus).[21] Byl to však právě Augustin, který položil základy pro diskuzi o spravedlivé válce, tak jak ji známe dnes, a to zejména zasazením konceptu války do křesťanské nauky a pěti kritérií, která byla určující pro posouzení spravedlnosti zahájení války.

Pro lepší pochopení Augustinovy role v založení tradice spravedlivé války je nutné ilustrovat kontext doby, ve které tento antický myslitel žil. Augustin se narodil roku 354 n. l. a umřel roku 430 n. l.[22] Zažil tedy poslední roky Římské říše na sklonu její existence, který byl doprovázen dobytím Říma, zejména kmenem Gótů.[23] V důsledku toho se křesťané museli kriticky vypořádat s tím, že křesťanství mohlo zavinit svojí mírumilovností slabost a pád Říma, a obhájit jeho existenci jakožto náboženství, které bude i nadále schopné se adaptovat na nové poměry a bude moci pokračovat jako jeden z pilířů státní moci. Klíčovým problémem byla pro Augustina otázka, jak interpretovat pasáže Bible, které zdánlivě nedovolovaly křesťanům účast ve válce, jako např.: „Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují. Já vám […] pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou. Blaze těm, kdo působí pokoj.“[24]

Významným vlivovým zdrojem Augustina při řešení výše zmíněného rozporu mezi křesťanskou mírumilovností a válkou bylo dílo jednoho z Augustinových předchůdců – sv. Ambrože. Od něj převzal Augustin snahu o začlenění křesťanského motivu lásky k bližnímu do koncepce spravedlivé války. Ambrož zastával názor, že právě láska k bližnímu by mohla ospravedlnit válečné násilí a uvést ho do souladu s biblickými texty.[25] Přes inspiraci Ambrožovou idée fixe o možnosti války jako ochrany slabší strany čili předobrazu pozdější koncepce spravedlivé obranné války dospěl Augustin k poněkud jiným závěrům. Válka pro něj nepředstavovala zlo, protože by v ní umírali lidé, nýbrž proto, že poskytovala

21 Dále jen Augustin.

22 James O'Donnell: St. Augustine. Christian Bishop and Theologian, in: *Encyclopedia Britannica* (online).

23 Stanley Windass: Saint Augustine and the Just War, *Blackfriars* 43, č. 509 (1962), s. 5.

24 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 10; cit. biblických veršů Mt 5,43–45; 5,39 a 5,9 podle ČEP.

25 J. Kelsay: War, s. 1382.

příležitost pro rozvinutí hříchu, totiž touhy zabíjet.[26] Z tohoto důvodu nezačlenil Augustin do své koncepce institut sebeobrany v soukromé sféře, který by podle něj vedl jen ke kultivaci pocitů nenávisti k nepříteli.

V případě války ve veřejné sféře však toto nebezpečí nehrozilo: „Voják, [Augustin] tvrdí, nepochybně může zabíjet bez touhy, protože je *minister legis*, služebník práva."[27] Tento posun v motivaci od nenávisti k povinnosti byl pro Augustina klíčový. Umožňoval křesťanským vojákům, aby se vyvarovali hříchu, a poskytoval prostor pro začlenění motivu lásky, se kterým přišel sv. Ambrož. Voják totiž mohl jednat z lásky, avšak překvapivě nešlo o lásku k bráněným spoluobčanům, nýbrž o lásku k nepříteli. Takovou lásku přirovnával Augustin k lásce otce, který trestá své dítě, protože ho miluje.[28] S tím také souvisí postavení panovníka, který vede válku. On jediný ji může vést legitimně, neboť právě jen on má mandát od Boha. Pokusy jiných subjektů proto považoval Augustin za nelegitimní. Jeho koncepce nepřipouštěla možnost legitimních povstání či občanských válek.[29]

Druhým významným klíčem k interpretaci Augustinovy filozofie byly vlivy Platonovy, konkrétně dílo novoplatonských myslitelů. Za nejvýznačnější prvky lze v této souvislosti považovat např. „ontologickou hierarchii Boha, duše a těla" a existenci „inteligibilních (platonských) forem, které se nacházejí v Boží mysli a fungují jako model pro smyslové věci".[30] Adaptace těchto platonských prvků do Augustinovy filozofie měla i odpovídající důsledky. Jestliže existoval předobraz pozemských věcí v Boží mysli a tyto obrazy byly již svojí existencí nadřazené těm pozemským a samy o sobě dokonalé, pak lze tvrdit o pozemských věcech přesný opak. Pozemské věci byly již ze své podstaty nedokonalé a v porovnání s Božím předobrazem měly nižší hodnotu. To znamená, že sebelepší politické uspořádání na zemi bylo vždycky v Augustinových očích nedostatečné a podřadné. To se týkalo také politických autorit a státu obecně, které podle Augustina byly nezbytné jen v důsledku lidského hříchu a v ideálním světě by jich vůbec nebylo potřeba. Na základě těchto skutečností hodnotil Augustin mír jakožto morálně neutrální.[31] Tyto prvky kontrastují zejména s díly těch autorů, kteří převzali do svých

26 Frederick H. Russell: *The Just War in the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press 1975, s. 17.
27 S. Windass: Saint Augustine and the Just War, s. 3.
28 Frederick H. Russell: *The Just War in the Middle Ages*, s. 17.
29 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 60–61.
30 Christian Tornau: Saint Augustine, in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (online).
31 Tamtéž.

děl myšlenky Aristotela, jako je například Tomáš Akvinský. Akvinského koncepce spravedlivé války v rámci některých interpretací kladla na rozdíl od Augustinovy koncepce důraz právě na kritérium autority a představovala pozitivní obraz panovníka, jak o tom pojednává samostatná kapitola této knihy.

Rozdíl mezi božskými a pozemskými věcmi proto také ovlivnil Augustinovo chápání pozemské války a míru, které lze zařadit mezi myšlenky představující teoretický základ pro válečné právo ve středověku. Augustin rozvedl tento pohled ve svém stěžejním díle *O obci Boží*, ve kterém vyzdvihl animozitu obce Boží a obce pozemské. Konflikt mezi Boží a pozemskou obcí však není možné vnímat na úrovni pozemských institucí, jako je církev a stát.[32] Jedná se spíše o rozdělení lidí na zemi, kteří buď svým jednáním a vírou náleží Bohu, anebo je jejich mysl u pozemských věcí, jak ilustruje následující vysvětlení: „Pozemská obec, která nežije ve víře, vyhledává pozemský mír […], což je spojení lidských vůlí k dosažení věcí, které jsou pro tento život užitečné. Boží obec […] užívá tohoto míru jen proto, že musí, dokud nepomine smrtelnost, která jej vyžaduje."[33] Tento úryvek poukazuje na to, že středověká koncepce spravedlivé války neměla ve svých počátcích za svůj cíl prvoplánově ani nastolení a udržení míru, ani prosperitu státu na úrovni jeho pozemské existence.

Prismatem uvedených myšlenek pak Augustin hodnotil a posuzoval také konkrétní kritéria spravedlivé války. Tyto podmínky sám nikdy systematicky neuspořádal, ale D. Corey a J. Charles identifikovali u Augustina těchto pět kritérií: (1.) válka musí mít spravedlivou příčinu, (2.) válka má být vyhlášena řádnou autoritou, (3.) válka má sloužit míru, (4.) válka musí být užita jako poslední možné řešení a konečně (5.) při válce je třeba prokázat druhé straně milosrdenství (což však už spadá do *ius in bello* požadavků).[34]

Augustin se zabýval rovněž spravedlivými důvody, tedy 1. kritériem, při nichž bylo možné válku zahájit. Ani zde neprovedl systematizaci a kategorizaci, ale kazuisticky uvedl následující příklady, jež lze mezi takové spravedlivé příčiny zařadit: „potrestání zločinů, které spáchal občan nebo skupina z jiné země, […] pokud daná země odmítla nahradit újmu, [dále] pokud sousední národ odrážel útok a potřeboval pomoc

32 Christian Tornau: Saint Augustine, in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (online).

33 Augustin: *The City of God*, New York: Modern Library 1950, s. 695, citováno dle John Langan: The Elements of St. Augustine's Just War Theory, *Journal of Religious Ethics* 12, č. 1 (1984), s. 11.

34 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 58–62.

nebo pokud měla cizí země nepřátelské názory či jedná nepřátelsky vůči křesťanství“.[35]

Vzhledem k tomu, že Augustin, jak již bylo uvedeno výše, neprovedl kategorizaci a nerozlišoval zvlášť mezi náboženskými a sekulárními důvody,[36] je možné přemýšlet nad tím, zda všechny důvody uvedené Augustinem neměly více či méně náboženský základ.

1.3 Concordia Discordantium Canonum (Graciánův dekret)

Další dílo, které bývá obvykle uváděno jako významný příspěvek k diskuzi o spravedlivé válce, vyšlo až ve 12. století, tj. sedm století po Augustinovi. Jeho autorem byl kamaldulský mnich Gracián.[37] Předmětný text se nazývá *Concordia Discordantium Canonum*, notorietně je však znám pod jménem Graciánův dekret.[38] Válkou a důvody, při jejichž splnění lze spravedlivě zahájit válečný konflikt (*casus belli*), se zaobírá pasáž Dekretu zvaná Kauza (*causa*) 23. Graciánovy přístupy byly právní, takže jeho dílo mělo dopad mimo teologii také na kanonické právo.[39] V rámci výuky práva bylo jeho dílo ve středověku přednášeno na univerzitách, mj. i na pražské univerzitě.[40]

Kauza 23 je strukturována do jednotlivých otázek (*questio*), které prozkoumávají různá témata.[41] V rámci této kauzy si Gracián, podobně jako Augustin, nejprve položil otázku, zda by válka měla být vůbec povolená. Syntézou několika zdrojů, zejména Augustina a Isidora ze Sevilly, došel Gracián ke kladné odpovědi a v návaznosti na to se začal v dalších částech věnovat formulaci spravedlivých příčin války.[42] Za tři příklady spravedlivé příčiny považoval (1.) odražení útoku, (2.) získání neprávem odejmutého majetku a nápravu újmy způsobené jinou zemí nebo jejími poddanými a (3.) právo cesty, které vychází z biblického příběhu čtvrté knihy Mojžíšovy (Nu 25,21–25), ve kterém Izraelité vedli válku

35 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 94.
36 Tamtéž, s. 59.
37 F. H. Russell: *The Just War in the Middle Ages*, s. 55.
38 Celý název Graciánova dekretu je do češtiny překládán jako „Usmíření rozporných kánonů“. Vlivem tohoto díla došlo k oddělení kanonického práva od teologie. Viz Jiří R. Tretera – Záboj Horák: *Právní dějiny církví. Synagoga a církve v průběhu dějin*, Praha: Leges 2019, s. 175.
39 F. H. Russell: *The Just War in the Middle Ages*, s. 55.
40 Jiří Kejř: *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha: Karolinum 1995, s. 51, 54–55.
41 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 68.
42 J. T. Johnson: *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, s. 35–38.

s Emorejci, protože jim byl odepřen průchod přes území. Právo cesty bylo považováno za obyčej a ochrana obyčeje byla v tomto případě uvedena v Bibli jakožto důvod k obranné válce.[43] Oproti Augustinovu přístupu lze u Graciána sledovat posun k větší míře kategorizace a snahu představit tématiku více uceleně.[44]

Problematika spravedlivé příčiny se v Graciánově díle projevila zajímavým způsobem také u otázky, které subjekty mají autoritu k zahájení války. Vzhledem k tomu, že Gracián do svých úvah zahrnul také války z náboženských příčin, nedošel ke zcela jednoznačné odpovědi.[45] Musel se totiž vypořádat se dvěma pojetími spravedlivé války – jedním, které navazovalo na Augustina a zaobíralo se převážně sekulárními příčinami, a druhým, které představovalo svatou válku, vedenou „s cílem napravit újmu, kterou křesťanům anebo církvi způsobili heretici, exkomunikovaní a nevěřící".[46]

Z tohoto důvodu rozvedl Gracián tři situace, ve kterých mohla zahájit válku (a případně se jí účastnit) taktéž náboženská autorita, nikoliv jen sekulární. Prvním takovým případem byla situace, ve které mohl církevní představitel použít svou autoritu nepřímo a apelovat na sekulární vládce, aby zahájili válku. Toto právo dovodil Gracián již od Řehoře Velikého, který v krizové situaci přiměl sekulární panovníky k obraně země. Graciánův dekret dále obsahoval právo církevních představitelů povolat křesťany do boje přímo a vycházel přitom z události, kdy byl papež Lev IV. donucen zajistit obranu Říma před útokem Saracénů a nemohl se spolehnout na pomoc sekulární moci. Posledním případem byla válečná účast biskupů s regáliemi, kteří kromě své církevní moci drželi částečně také sekulární pravomoci a byli podřízení světskému vládci, který je mohl povolat do války, když bylo potřeba. Pro kontext je nutné dodat, že biskupové v té době sami disponovali vojenskými jednotkami. Biskupové s regáliemi se sice nemohli účastnit bitev přímo, ale mohli doprovázet panovníka a podporovat ho modlitbami; jejich vojáci se účastnit boje směli.[47]

Na Graciánovo dílo pak navázali v dalších staletích mnozí komentátoři, kteří Dekret dále rozvíjeli a komentovali. V první vlně lze zmínit

43 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 70.
44 F. H. Russell: *The Just War in the Middle Ages*, s. 55–56.
45 Tamtéž, s. 69, 71–72.
46 Tamtéž, s. 84.
47 Tamtéž, s. 72–85.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů**.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.